

Działalność dr. Józefa Aleksiewicza na rzecz rozwoju ortopedii i rehabilitacji we Lwowie w latach 1912-1930

Activity of Dr Józef Aleksiewicz, PhD, Towards the Development of Orthopedics and Rehabilitation in Lviv in the Years 1912-1930

Sławomir Jandziś^{1(A,B,D,E,F)}, Stanisław Zaborniak^{2(A,B,D,E,F)}

¹ Instytut Fizjoterapii, Wydział Medyczny, Uniwersytet Rzeszowski, Polska

² Katedra Historii Kultury Fizycznej Wydziału Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego, Polska

¹ Institute of Physical Therapy, Medical Faculty, University of Rzeszow, Poland

² Department of History of Physical Education, Faculty of Physical Education, University of Rzeszow, Poland

STRESZCZENIE

Autorzy w oparciu o analizę materiałów źródłowych będących w posiadaniu Rodziny dr. Aleksiewicza oraz na podstawie artykułów zamieszczonych w fachowych czasopismach medycznych i prasie codziennej, przedstawili jego działalność na rzecz rozwoju ortopedii i rehabilitacji we Lwowie w latach 1912–1930.

W 1919 r. dr Aleksiewicz utworzył w Domu Inwalidy we Lwowie oddział chirurgiczno-ortopedyczny oraz fabrykę protez. Dodatkowo zorganizował 200-łóżkowy oddział dla ociemniałych inwalidów wraz z fabryką koszykarską, szczotkarską, kursem masażu i pisania na maszynie. Była to nowatorska próba stworzenia ośrodka prowadzącego leczenie operacyjne, zaopatrzenie ortopedyczne i rehabilitację ofiar I wojny światowej.

Od 1919 r. we Lwowie przy ul. Friedrichów 2 prowadził prywatną „Lecznicę Ortopedyczną z Fabryką aparatów ortopedycznych i protez”. Specjalizował się w leczeniu gruźlicy chirurgicznej, złamań, zwichtnieć oraz skrzywień kręgosłupa. Jego działalność na terenie Lwowa w latach 1912–1930 niewątpliwie przyczyniła się do rozwoju nowych specjalności medycznych, jakimi były w tym czasie ortopedia i rehabilitacja.

Słowa kluczowe: historia medycyny, ortopedia, rehabilitacja, Lwów

SUMMARY

The article describes the work of Dr Aleksiewicz towards the development of orthopedics and rehabilitation in Lviv in the years 1912-1930 based on source materials belonging to his family and articles published in medical journals and daily press.

In 1919, Dr Aleksiewicz established a Surgical and Orthopedic Department and a factory of prostheses at the Disabled House in Lviv. He also formed a 200-bed division for the visually impaired with basket- and comb-making workshops as well as massage and typing courses. It was an innovative undertaking aiming to provide surgical treatment, orthopaedic aids and rehabilitation for victims of World War I.

From 1919, Dr Aleksiewicz ran his Private Orthopedic Clinic with Factory of orthopaedic aids and prostheses" at 2 Friedrichów St. in Lviv. He specialised in therapy of surgical tuberculosis, fractures, dislocations and abnormal spinal curvatures. His work in Lviv in the period 1912-1930 undeniably contributed to the development of orthopaedics and rehabilitation, which were new medical specialties at the time.

Key words: history of medicine, orthopaedics, rehabilitation, Lviv

Na przełomie XIX i XX w. we Lwowie i w Poznaniu, przy ośrodkach znanych z osiągnięć w zakresie chirurgii, zaczęły powstawać polskie szkoły ortopedyczne [1]. Kierujący Kliniką Chirurgiczną Uniwersytetu Lwowskiego prof. Ludwik Rydygier doskonale rozumiał potrzebę rozwoju ortopedii. Brak wyszkolonych ortopedów w Galicji był powodem wysłania przez niego w 1897 r. dr. Antoniego Gabryszewskiego, jednego ze swoich najzdolniejszych asystentów, w kilkumiesięczną podróż naukową do Niemiec, Szwajcarii, Danii i Szwecji w celu poznania ortopedii, ale również gimnastyki leczniczej i mechanoterapii. Po powrocie do Lwowa Gabryszewski habilitował się 14 grudnia 1897 roku i został pierwszym w historii polskiej chirurgii docentem ortopedii [2]. Od początku działalności Kliniki Chirurgicznej we Lwowie prof. Rydygier zabiegał o dobudowanie nowego skrzydła i utworzenie w nim oddziału ortopedycznego. W tym celu sporządził nawet dokładny plan nowego skrzydła. Niestety brak środków finansowych, a także wybuch I wojny światowej definitywnie przekreślił plany związane z powstaniem oddziału ortopedycznego [3,4]. Kolejną znaną postacią lwowskiej szkoły ortopedycznej był prof. Hilary Schramm, ordynator oddziału chirurgii w Szpitalu Dziecięcym św. Zofii, a po śmierci L. Rydygiera – kierownik Kliniki Chirurgicznej. Przedstawicielami lwowskiej szkoły ortopedycznej są m. in.: Adam Gruca, Zygmunt Ambros, Marian Garlicki, Gabriel Wajsflog, Aleksander Janik i Józef Aleksiewicz [5].

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie zapomnianej postaci jednego z pierwszych polskich ortopedów dra Aleksiewicza, członka założyciela Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego i Traumatologicznego. Przypomnienie jego wkładu w rozwój ortopedii i rehabilitacji we Lwowie od roku 1912, kiedy to uzyskał dyplom doktora medycyny, do czasu wyjazdu do Iwonicza w 1930 r.

Aleksiewicz urodził się w 1884 r. w Samborze. Jego ojciec Józef był magistrem farmacji, prowadził aptekę „Pod Orłem” w Samborze. Matka Julia była siostrą Emanuela Macheka, profesora i rektora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (w latach 1920–1921), kierownika jednej z najlepszych na świecie Klinik Okulistycznych. Po zdaniu matury w 1905 r. w Krakowie, rozpoczął studia medyczne na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego (UL). Już na II roku studiów rozpoczął pracę – początkowo na stanowisku elewa rządowego w Instytucie Anatomii Opisowej u prof. Henryka Kady. Od 1907 r. jako elew rządowy w Klinice Chirurgicznej UL pod kierownictwem prof. Rydygiera. W 1910 r., u swojego mistrza, zdał egzamin z *Kliniki chorób chirurgicznych wraz z wykładem patologii i terapii*

At the turn of the 20th century, new orthopaedic schools started to appear in Lviv and Poznań at centres renowned for their achievements in the surgical area [1]. Prof. L. Rydygier, head of the Surgical Department at Lviv University, clearly understood the need of development of orthopaedics. The shortage of trained orthopaedists in Galicia at the time was the reason for him to send one of his most talented assistants, A. Gabryszewski, for several months of academic journey to Germany, Switzerland, Denmark and Sweden with the intention to study not only orthopaedics but also therapeutic gymnastics and mechanotherapy in 1897. On his return to Lviv, A. Gabryszewski obtained his habilitation on 14th December, 1897, to become the first associate professor of orthopaedics in the history of Polish surgery [2]. From the very first days of the Surgery Department of Lviv University, L. Rydygier sought to extend it by adding an orthopaedic ward. He even prepared a detailed plan of the new premises but, due to lack of funds and the outbreak of World War I, this objective failed to materialise [3,4]. Another well-known personage of Lviv orthopaedic school was Prof. Hilary Schramm, head of the Surgery Department in St. Sophia Paediatric Hospital, who became head of the Surgery Department of Lviv University following the demise of Prof. L. Rydygier. Representatives of the Lviv orthopaedic school have included, in particular, Adam Gruca, Zygmunt Ambros, Marian Garlicki, Gabriel Wajsflog, Aleksander Janik and Józef Aleksiewicz [5].

This article aims to present the forgotten figure of one of the first Polish orthopaedists, Dr Aleksiewicz, a founding member of the Polish Society of Orthopaedics and Traumatology, and to remember his contribution to the development of orthopaedics and rehabilitation in Lviv from 1912, when he obtained his doctorate in medicine, until his departure to Iwonicz in 1930.

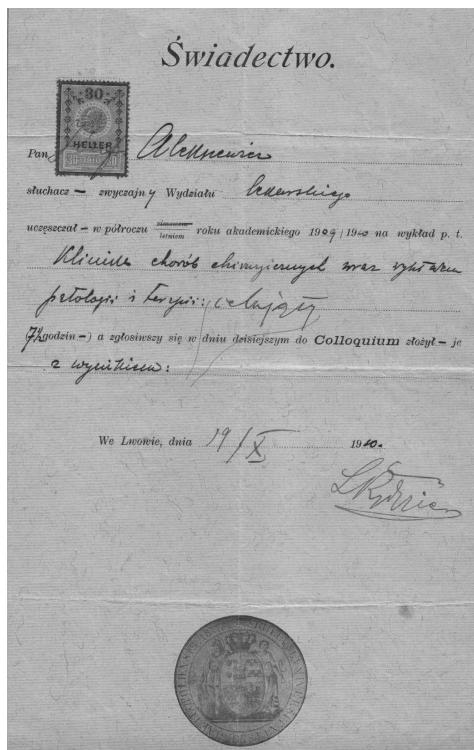
Aleksiewicz was born in Sambor in 1884 to Józef, a graduated pharmacist running his own pharmacy “Pod Orłem” (Under Eagle) in Sambor, and Julia, a sister of Emanuel Machek, who was a university teacher and rector of Jan Kazimierz University in Lviv (in the period 1920–1921), head of one of the best Ophthalmological Departments in the world. Having passed his secondary school final examinations in Cracow in 1905, he went on to study medicine at the Medical Faculty of Lviv University (LU). Aleksiewicz started work when he was just a second-year student: first as a government trainee at the Institute of Descriptive Anatomy, under Prof. Henryk Kady, and then, from 1907, as a government trainee at the Surgery Department of Lviv University, under

z wynikiem celującym. Senat UL w kolejnym roku mianował go IV asystentem w Klinice Chirurgicznej (Ryc. 1). Po uzyskaniu w roku 1912 stopnia doktora medycyny, do wybuchu I wojny światowej pracował na stanowisku asystenta. W celu bliższego poznania ortopedii odbył w tym okresie staże u prof. Alfreda Schantza w Dreźnie i prof. Fritza Lange w Monachium [6]. Interesował się również fizjoterapią, czego dowodem jest podanie do Wysokiego c. k. Namiestnictwa we Lwowie wniesione 8 września 1913 r. z prośbą o wyrażenie zgody na prowadzenie *Kursu dla masażystów i masażystek zawodowych*. Z załączonego programu dowiadujemy się, że kurs miał trwać 3-4 miesiące, a zajęcia miały odbywać się codziennie z wyjątkiem niedzieli i świąt. Naukę podzielono na część teoretyczną (anatomia, fizjologia, patologia) oraz część praktyczną, tj. naukę zawodu [7].

W 1915 r. dr Aleksiewicz został wcielony do armii austriackiej, gdzie przez 4 lata pracował jako samodzielnny chirurg w szpitalach polowych i rezerwowych. Tam nabrął ogromnego doświadczenia w zakresie leczenia przypadków urazowych. W trakcie praktyki wojennej zbierał materiały do prac naukowych, których wyniki opublikował po I wojnie światowej. Po wielu latach prof. Stanisław Piątkowski tak charakteryzował działalność dr Aleksiewicza w armii austriackiej: ...*Czytając Jego prace oparte na mate-*

*Prof. Rydygier. In 1910, he passed his examination on *Clinic of surgical diseases with lectures on pathology and therapy* supervised by his master, with an excellent score. The following year, the Senate of LU appointed him the 4th assistant in the Surgery Department (Fig. 1). Having obtained a doctorate in Medicine in 1912, he continued to work as an assistant until the outbreak of World War I. In this period he completed internships with Prof. Alfred Schantz in Dresden and Prof. Fritz Lange in Munich to learn more about orthopaedics [6]. He was also interested in physiotherapy, as evidenced by his application to Galicia authorities in Lviv of 8th September, 1913, requesting their consent for holding *Course for professional masseurs and masseuses*. The attached curriculum reveals that the course was to last 3-4 months with classes every day except for Sundays and national holidays. The programme was divided into a theoretical part (anatomy, physiology, pathology) and a practical part, i.e. learning the profession [7].*

In 1915, Dr Aleksiewicz was enlisted for the Austrian army, where he spent four years working as an independent surgeon in field and reserve hospitals. At that time, he gained invaluable experience in treating traumatic injuries. During his service, he gathered materials for studies whose results he published

Ryc. 1. Świadectwo złożenia egzaminu z Kliniki chorób chirurgicznych u prof. L. Rydygiera. Ze zbiorów Rodziny dr J. Aleksiewicza
Fig. 1. Exam evidence conducted by Prof. L. Rydygier at Surgery Clinic from J. Aleksiewicz (PhD) family's archives

riale wojennym o leczeniu złamań kości udowych za pomocą grotu Steinmanna, czy pracę o leczeniu złamań kości ramieniowej za pomocą szyny Slajmer-Liebleina, dziś jeszcze uderza trafność rozumowania Autora, Jego dbałość o czynność stawu kolano-wego u rannych z postrzałowym złamaniem uda, zwracanie uwagi na korzyści wynikające z ćwiczenia mięśni w okresie unieruchomienia gipsowego, troska o należytą technikę podczas zakładania opatrunków ustalających i gipsowych. Piękną pracę o zranieniach stawu kolanowego czyta się dziś, w erze antybiotyków, nie tylko z dużym zainteresowaniem, ale i z pożytkiem. Zadziwia nas trafność z obserwacji klinicznych poczynionych wówczas w ciężkich latach pierwszej wojny światowej [8].

3 listopada 1918 r., w czasie walk w obronie Lwowa, wstąpił do tworzącego się Wojska Polskiego. Do stał przydział do Szpitala Wojskowego „Technika”, mieszczącego się w gmachu Politechniki Lwowskiej przy ul. Leona Sapiechy. Przed przejęciem przez Polaków obiekt ten pełnił funkcję szpitala wojsk austriackich, był dobrze zorganizowany i zaopatrzony. Dr Aleksiewicz pełnił w nim służbę na stanowisku lekarza naczelnego oddziału II, za co został odznaczony Krzyżem Obrony Lwowa [9]. Jego pracę i fachowość wysoko cenili żołnierze i przełożeni, o czym świadczą liczne doniesienia ukazujące się w lwowskiej prasie codziennej: ...W szpitalu wojsk polskich „Technika” odbyła się skromna uroczystość. Z okazji imienia ukochanego prymariusza oddziału chirurgicznego, powszechnie znanego dra kapitana Józefa Aleksiewicza, złożyli mu ranni żołnierze i oficerowie wyrazy cieci i szacunku za jego niezmordowaną pracę, pieczęlowią ojcowską opiekę, gruntowną wiedzę i głębokie doświadczenie, które ręką jego kierując, wróciło wielu uciekające już życie...[10]. W czasie pracy w szpitalu „Technika” wielokrotnie przedstawiał przełożonym plany utworzenie szpitala ortopedycznego oraz organizacji fabryki protez we Lwowie. Istniejące braki w zaopatrzeniu ortopedycznym dr Aleksiewicz próbował złagodzić przez otwarcie prywatnej pracowni protez gipsowych.

Dr Aleksiewicz we wrześniu 1919 r. został wezwany przez szefa Departamentu Sanitarnego Ministerstwa Spraw Wojskowych gen. Zdzisława Hordyńskiego do Warszawy na konferencję lekarzy ortopedów, której przewodniczył dr Ireneusz Wierzejewski z Poznania. Zebrani na konferencji lekarze ortopedzi przedstawili władzom wojskowym postulaty dotyczące organizacji struktur lecznictwa ortopedycznego i produkcji zaopatrzenia ortopedycznego w Polsce. Dr Aleksiewicz w swoim maszynopisie *Historia szpitala chirurgiczo-ortopedycznego i fabryki protez we Lwowie* opisuje główne tezy wypracowane na konferencji:

after the end of World War I. Many years later, Prof. Stanisław Piątkowski described Dr Aleksiewicz's activity in the Austrian army: ...*The contemporary reader of his works on therapy of femoral fractures using the Steinmann pin or humeral fractures with Slajmer-Lieblein splints based on military material is still struck by the accuracy of the Author's reasoning, his careful attention to knee function in patients with gunshot femoral fractures, emphasis on the benefits from exercising the muscles in the period of immobilisation in a plaster cast, intent to select the most suitable technique for application of fixation and plaster dressings. His beautiful paper about knee injuries is read nowadays, in the era of antibiotics, not only with great interest but also with benefit. The accuracy of his clinical observations made during the hard years of World War I is astonishing* [8].

On 3rd November, 1918, during the defence of Lviv, Dr Aleksiewicz joined the then-forming Polish Army. He was allocated to the Military Hospital “Technika”, located on the premises of Lviv Polytechnic, at Leona Sapiehy St. Before being taken over by Poles, the building had served as a hospital for the Austrian army; hence, it was well organised and equipped. Dr Aleksiewicz served there as the head doctor of 2nd Department, which won him the Lviv Defence Cross distinction [9]. His work and professionalism were highly appreciated by soldiers and superiors, as evidenced by numerous notes in Lviv’s dailies: ...*In “Technika” hospital of the Polish Army, a modest celebration was held to honour the name day of the beloved head of the surgical department, the well-known doctor Captain Józef Aleksiewicz. Honours and respect were paid to him by wounded soldiers and officers for his indefatigable work, reliable fatherly care, profound knowledge and deep experience that guided his hand to return to many the already vanishing life...* [10]. During his work at the “Technika” hospital, Dr Aleksiewicz repeatedly put forward to his superiors plans to establish an orthopaedic hospital and organise a factory of prostheses in Lviv. He also tried to cater for the existing shortage in supply of orthopaedic aids by opening a private manufacture of plaster prostheses.

In September of 1919, Dr Aleksiewicz was summoned by General Zdzisław Hordyński, head of the Sanitary Department of the Ministry of Military Affairs, to Warsaw to attend an orthopaedic conference chaired by Dr Ireneusz Wierzejewski from Poznań. The orthopaedists attending the conference presented to the military authorities suggestions for organisation of structures for orthopaedic treatment and manufacture of orthopaedic aids in Poland. In his typescript on *History of the orthopaedic surgery hospital*

- ...Zważywszy, że w Państwie naszym nie ma do tąd należycie zorganizowanych szpitali chirurgiczno-ortopedycznych ani fabryk protez, zjazd lekarzy ortopedystów obradujący pod przewodnictwem generała lekarza Wierzejewskiego podaje następujący projekt organizacji, a to: Ekspozycyjne Okrągowe jako czynniki rejestracyjne mające opiekę nad inwalidami i ich rodzinami, jako czynniki nie fachowe nie mogą mieć żadnej interwencji w kwestiach związanych ze szpitalnictwem i fabrykacją protez. Mogą jedynie chorych potrzebujących leczenia i protez do szpitali odsyłać.
- Należy jak najszybciej zorganizować odpowiednie szpitale ortopedyczne i fabryki protez w Warszawie, Krakowie, Lwowie, Lublinie, Poznaniu i w Wilnie. W większych miastach prowincjalnych potworzyć zaś warsztaty naprawcze protez. Szpital ortopedyczny należy urządzić według nowoczesnych wymagań, powinien więc zawierać odpowiednio urządzoną salę operacyjną przy specjalnym instrumentarium aparatami rentgenowskimi, a to, celem możliwości leczenia, tak bardzo rozpowszechnionej teraz gruźlicy stawów, kości i gruczołów. Urządzenia odpowiednich sal do masażu, elektryzacji, ewentualnie mechanoterapii, jak również urządzenie nowoczesnych izb przyjęć z wannami i tuszami ze względu na zawsze ogromne ludności.
- Urządzenie fabryki protez nieodłącznie ze szpitalem ze względu na to, że fabrykacja protez czy też uprawienie aparatu ortopedycznego wymaga często interwencji, pomocy i kierownictwa lekarskiego. Nie przesądza to kierownictwa technicznego, które winno być oddane technikowi.
- W Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Lwowie i Lublinie należy jak najszybciej przystąpić do utworzenia wspomnianych instytucji [11].

Podczas pobytu w stolicy dr Aleksiewicz zauważył, że: ... zainteresowanie się kwestią ortopedyczną w tym czasie w Warszawie było wielkie... Dlatego pomimo ogromnych trudności finansowych odradzającego się państwa polskiego część przedstawionych na konferencji postulatów została zrealizowana. W 1919 r. powstały fabryki protez w Poznaniu, Warszawie i we Lwowie (należy zauważać, że krakowskie zakłady działały od 1917 r.).

Dnia 10 października 1919 r. otrzymał dr Aleksiewicz rozkazy z Ministerstwa Spraw Wojskowych dotyczące organizacji szpitala chirurgiczno-ortopedycznego oraz fabryki protez w Domu Inwalidy przy ul. Kleparowskiej we Lwowie. Pomimo sprzeciwu dotychczasowych użytkowników Domu Inwalidów i związanych z tym trudnościami, pierwszy szpital chirurgiczno-ortopedyczny we Lwowie zapełnił się

and factory of prostheses in Lviv, Dr Aleksiewicz presented the main proposals developed during the conference:

- ...Since our Country still does not have properly organised surgical orthopaedic hospitals or factories of prostheses, the convention of orthopaedists, debating with Gen. Dr Wierzejewski in the chair, presents the following proposal for such organisation: Regional Offices as registering bodies taking care of the disabled and their families are non-professional bodies and thus may not interfere with issues related to hospitals and manufacturing of prostheses. They may only refer patients in need of treatment and prostheses to hospitals.
- It is necessary to organise appropriate orthopaedic hospitals and factories of prostheses in Warsaw, Cracow, Lviv, Lublin, Poznań and Vilnius as soon as possible. In larger towns, reparation shops for prostheses should be established. The orthopaedic hospital should be equipped in line with the latest requirements: it should possess a properly equipped operating room close to an X-ray laboratory to enable therapy of tuberculosis of joints, bones and glands, which is so common at present. Appropriate rooms for massage, electrification treatment and, potentially, mechanotherapy should also be prepared, as should modern admission rooms with bathtubs due to the immense prevalence of lice infestation among the population.
- A factory of prostheses should be organised at the same location as the hospital, since the manufacturing of prostheses and repair of orthopaedic aids frequently requires intervention, assistance and supervision by doctors. The above does not determine technical supervision, which should be entrusted to a technician.
- The above mentioned institutions should be established in Warsaw, Poznań, Cracow, Lviv and Lublin as soon as possible [11].

During his stay in the capital, Dr Aleksiewicz noticed that: ...interest in the orthopaedics was great in Warsaw at the time... It was for that reason that some of the requests presented by the conference were satisfied despite the immense financial difficulties of the newly reborn Polish state. In 1919, factories of prostheses were created in Poznań, Warsaw and Lviv (Cracow had had one since 1917).

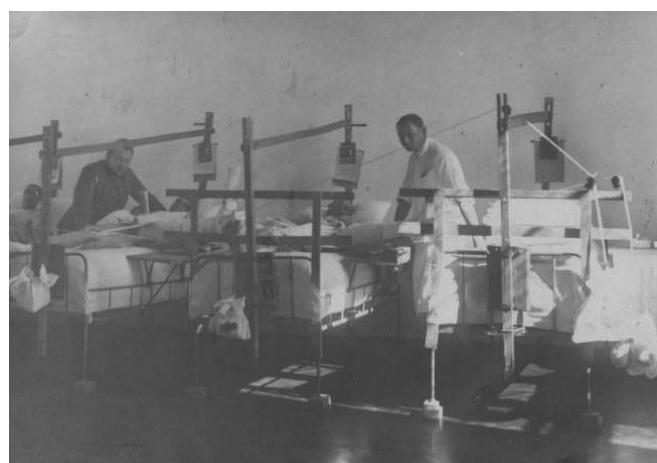
On 10th October, 1919, Dr Aleksiewicz received orders from the Ministry of Military Affairs to establish a surgical and orthopedic hospital and factory of prostheses at the Disabled House at Kleparowska St. in Lviv. Despite protests of the to-date users of

szybko rannymi. Ze wspomnianego wcześniej Szpitala Wojskowego „Technika” przeniesiono 100 pacjentów z powodu rozpoczęjącego się roku akademickiego (mieścił się on w budynkach Politechniki Lwowskiej). Do powstającego szpitala chirurgiczno-ortopedycznego przewieziono również sprzęt i aparaturę medyczną, stanowiące wyposażenie sali operacyjnej oraz gabinetów zabiegowych. Przedstawione na fotografiach (Ryc. 3, 6) łóżka Florschütza i aparaty Ansina umożliwiły leczenie złamań kości udowej za pomocą grotu Steinmanna [12]. Jednocześnie ruszyły prace remontowe w lewym skrzydle Domu Inwalidów związane z organizacją fabryki protez. W prasie codziennej zaczęły ukazywać się ogłoszenia: *Fabryka Protez Wojsk Polskich poszukuje kwalifikowanych ślusarzy, mechaników, stolarzy, rymarzy, bandażystów. Warunki do przejrzenia u kpt. Dra J.*

the Disabled House and the associated difficulties, the first Surgical and Orthopedic Hospital in Lviv soon filled with injured patients. One hundred patients were transferred from the “Technika” Military Hospital as the academic year began (the hospital had been located at the premises of Lviv Polytechnic). The transfer also included medical equipment from the operating room and treatment rooms. Florschütz beds and Ansin equipment, shown in Figs 3 and 6 enabled therapy of femoral fractures using Steinmann pins [12]. Simultaneously, renovation of the left wing of the Disabled House commenced as the factory of prostheses was to be seated there. Dailies started to publish advertisements such as: *Factory of Polish Military Prostheses is looking for qualified locksmiths, mechanics, carpenters, saddlers and bandage specialists. For terms of employment, please*

Ryc. 2. Legitymacja służbową dr. J. Aleksiewicza Szpitala „Technika” we Lwowie. Ze zbiorów Rodziny dr. J. Aleksiewicza
Fig. 2. J. Aleksiewicz official legitimation of “Technika” hospital in Lvov from J. Aleksiewicz (PhD) family’s archives

Ryc. 3. Dr J. Aleksiewicz (z lewej) na sali ortopedycznej w szpitalu „Technika” na terenie Politechniki Lwowskiej (zbiory Rodziny J. Aleksiewicza)

Fig. 3. J. Aleksiewicz (PhD) (from the left) in orthopedic room at „Technika” hospital at Lvov Polytechnic from J. Aleksiewicz (PhD) family’s archives

Aleksiewicza [13]. Fabryka Wojsk Polskich we Lwowie zakupi większą ilość drzewa lipowego i topolowego potrzebnego do wyrobu sztucznych rąk i nóg. Oferty pisemne przyjmuje komendant kpt. Dr J. Aleksiewicz [14]. Produkcję tak potrzebnego zaopatrzenia ortopedycznego rozpoczęto na początku grudnia 1919 r. Do końca grudnia tegoż roku fabryka miała już zamówienia na 500 protez. Zatrudniała 70 osób, komendantem i kierownikiem lekarskim fabryki protez był dr Aleksiewicz, kierownikiem technicznym inż. Odrzywolski.

W 1920 r., w bardzo trudnych dla Polski i Lwowa czasach wojny z Rosją Sowiecką, dzięki ogromnemu wysiłkowi organizacyjnemu dr. Aleksiewicza działał w Domu Inwalidy we Lwowie 200-łóżkowy szpital chirurgiczno-ortopedyczny oraz fabryka protez. Niesmiernie cenną i nowatorską w skali światowej inicjatywą było stworzenie 200-łóżkowego oddziału dla inwalidów ociemniałych wraz z kursem masażu, warsztatami koszykarskimi i szczotkarskimi, a także z kursem pisania na maszynie. Pozwoliło to na stworzenie ośrodka prowadzącego leczenie operacyjne, zaopatrzenie ortopedyczne i usprawnianie ofiar I wojny światowej. Dawało możliwość zdobycia zawodu i stwarzało szansę na podjęcie pracy zarobkowej przez poszkodowanych na froncie żołnierzy. Należy zauważyć, że podobne ośrodki organizowane były w Stanach Zjednoczonych wraz z powrotem rannych żołnierzy z Europy po zakończeniu I wojny światowej. To właśnie dyrektor jednego z nich Douglas McMurtrie w roku 1918 jako pierwszy w świecie wdrożył proces leczenia i przystosowania do wykonywania pracy zarobkowej inwalidów wojennych, który nazwał „rehabilitacja” we współczesnym tego słowa znaczeniu [15]. W sierpniu 1920 r. z powodu zbliżającej się do Lwo-

contact Captain Dr J. Aleksiewicz [13]. Polish Military Factory in Lviv will buy large amounts of linden and poplar wood for manufacture of artificial arms and legs. Please send quotations in writing to Commandant Captain Dr J. Aleksiewicz [14]. Manufacturing of the much needed equipment started at the beginning of December, 1919. By the end of the month, the factory already had orders for 500 prostheses. It employed 70 persons, Dr Aleksiewicz was the commandant and medical manager of the factory and Mr Odrzywolski, B. Eng., was the technical manager.

In 1920, at the time of war with the Soviet Russia, which was very hard for Poland and Lviv, thanks to immense organisational efforts of Dr Aleksiewicz, the Disabled House in Lviv housed a fully functional 200-bed Surgical and Orthopedic Hospital and factory of prostheses. An invaluable world-scale innovation was the creation of a 200-bed department for the visually impaired with a massage course, basket- and comb-making workshops and a typing course. The centre was accordingly able to provide surgical treatment, orthopaedic aids and rehabilitation services to World War I victims. It enabled war victims to learn a trade and earn a living. Notably, similar centres were organised in the United States when injured soldiers returned from Europe after the end of World War I. Douglas McMurtrie, the director of one of those, was the first in the world to implement a plan for therapy and vocational training of soldiers disabled during the war, which he referred to as ‘rehabilitation’ in the contemporary meaning of the word [15]. In August of 1920, the hospital was evacuated to Western Poland due to the barrage of the Soviet army approaching Lviv.

Ryc. 4. Dr J. Aleksiewicz (z lewej) w szpitalu „Technika” leczący „Orlęta Lwowskie” (zbiory Rodziny J. Aleksiewicza)

Fig. 4. J. Aleksiewicz (PhD) (from the left) at „Technika” hospital while „Orlęta Lwowskie” treating from J. Aleksiewicz (PhD) family's archives

wa nawałnicy wojsk sowieckich, dokonano ewakuacji szpitala na zachód Polski.

Przedstawiając dzieje szpitala chirurgiczno-ortopedycznego w Domu Inwalidów we Lwowie niektórzy autorzy twierdzą, że wraz z fabryką protez działał przy tym szpitalu Instytut Zanderowski. Dr Aleksiewicz w swoim 40-stronicowym maszynopisie przedstawiającym historię szpitala nic o tym nie wspomina (pisze jedynie o gabinecie masażu). Z innych źródeł wiadomo, że dr Aleksiewicz pracował w Zakładzie Ortopedyckim i Instytucie Zanderowskim doc. Gabryszewskiego mieszącym się przy ul Senatorskiej 6. Być może część pacjentów leczona w szpitalu kontynuowała leczenie rehabilitacyjne pod kierunkiem dr Aleksiewicza w Zakładzie Gabryszewskiego. W dzienniku „Słowo Polskie” z 27 grudnia 1916 r.

Some authors describing the history of the Surgical and Orthopedic Hospital at the Disabled House in Lviv claim that a Zander Institute operated there in addition to the factory of prostheses. In his 40-page typescript history of the hospital, Dr Aleksiewicz did not mention this (he only referred to a massage centre). Other sources reveal that Dr Aleksiewicz worked at Dr Gabryszewski's Orthopaedic Facility and Zander Institute located at 6 Senatorska St. It is possible that some of the patients treated in the hospital continued their rehabilitation under Dr Aleksiewicz in Dr Gabryszewski's Institute. „Słowo Polskie” (Polish Word) daily of 27th December, 1916, published the following acknowledgement: *Hereby we would like to express our profound gratitude to the Honourable Józef Aleksiewicz of the Zander Institute at 6*

Ryc. 5. Sala zabiegowa w Szpitalu Chirurgiczno-Ortopedyckim w Domu Inwalidów, w czapce wojskowej dr J. Aleksiewicz (zbiory rodziny J. Aleksiewicza)

Fig. 5. Operating Room at Surgical and Orthopedic Hospital at the Disabled House, J. Aleksiewicz (PhD) in a military cap from J. Aleksiewicz (PhD) family's archives

Ryc. 6. Sala pooperacyjna w Szpitalu Chirurgiczno-Ortopedyckim w Domu Inwalidów, w czapce wojskowej dr J. Aleksiewicz (zbiory rodziny J. Aleksiewicza)

Fig. 6. Post-operative Room at Surgical and Orthopedic Hospital at the Disabled House, J. Aleksiewicz (PhD) in a military cap from J. Aleksiewicz (PhD) family's archives

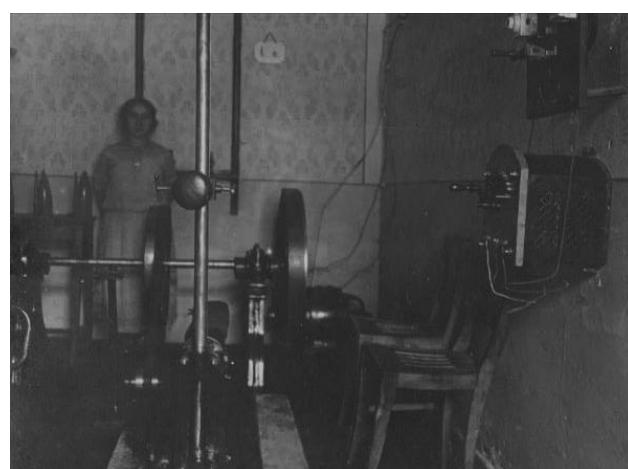
zamieszczono podziękowanie: *Jaśnie Wielmożnemu Panu Józefowi Aleksiewiczowi z Zakładu Zanderowskiego Senatorska 6. Za gorliwe i sumienne wyleczenie naszej córeczki Halusi z gruźlicy kości, składamy tą drogą staropolskie „Bóg zapłać”. Józef i Zofia Cehelikowie [16]. Współpracę z Zakładem Ortopedycznym i Instytutem Zanderowskim dr Aleksiewicz kontynuował do czasu otwarcia własnego zakładu w 1919 r. (również po śmierci A. Gabryszewskiego w 1917 r., kiedy to jedynym właścicielem zakładu został jego brat dr Tadeusz Gabryszewski).*

Kolejnym etapem w pracy dr. Aleksiewicza na rzecz rozwoju ortopedii i rehabilitacji we Lwowie było otwarcie w dniu 1 listopada 1919 r. prywatnej lecznicy ortopedycznej. Informowało o tym fakcie wiele dzienników. M. in. „Kurier Lwowski” pisał: ...*Z dniem 1-go listopada otwiera dr. J. Aleksiewicz, chirurg ortopeda, swoją lecznicę ortopedyczną we Lwowie przy ul. Friedrichów I. 2. Leczył w niej: ...Zboczenia w budowie ciała, gruźlice stawów, kości i gruczołów. Choroby kości stawów i nerwów. Złamania i zwichnięcia... W leczeniu wykorzystywał: ...Roentgen, lampy kwarcowe, Kromay'era, Finzena, Diathermia, D'Arsonval, elektryzacje, kąpiele elektryczne... Lecznica dysponowała własną fabryką aparatów ortopedycznych, gorsetów, protez itp. [17]. W pierwszym okresie działalności lecznicy dr Aleksiewicz wykonywał jedynie drobne zabiegi chirurgiczne oraz wykorzystywał czynniki fizyczne i zaopatrzenie ortopedyczne. Mimo to w swojej pracy osiągał duże sukcesy, o czym świadczą kolejne podziękowania: ... Za pełne poświęcenia leczenie nogi naszego syna Tadeusza, rannego w obronie Lwowa, ratując go od niechybnej amputacji, jak też przez umiejętne stosowanie masażu i gimnastyki ortopedycznej, usuwając sztywność nogi do prawie normalnego ruchu, szcze-*

Senatorska St. for zealously and diligently curing our daughter Halusia of bone tuberculosis. Józef and Zofia Cehelik [16]. Dr Aleksiewicz continued his co-operation with the Orthopaedic Facility and Zander Institute until he opened his own institute in 1919 (also following the demise of A. Gabryszewski in 1917, when the late Antoni's brother, Dr Tadeusz Gabryszewski, became the sole owner of the Institute).

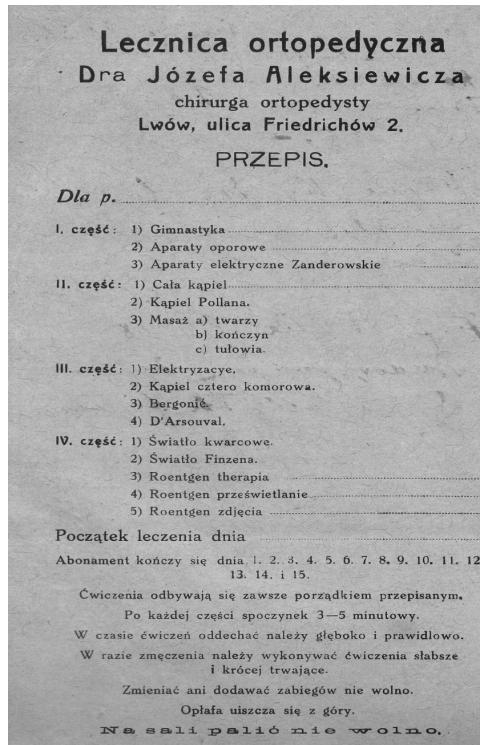
A further step in Dr Aleksiewicz's work towards the development of orthopaedics and rehabilitation in Lviv was opening a private orthopaedic clinic on 1st November, 1919. The fact was announced by numerous daily papers. For instance, according to „Kurier Lwowski” [Lviv Courier]: *On 1st November, 1919, Dr J. Aleksiewicz, orthopaedic surgeon, opened his orthopaedic clinic in Lviv at Friedrichów I. 2 St. He treated ...Abnormalities in body posture, tuberculosis of joints, bones and glands. Diseases of bones, joints and nerves. Fractures and dislocations... Therapy employed ...X-ray; quartz, Kromayer's, Finsen's lamps; Diathermy, D'Arsonval, electrification, electrical baths... The clinic had its own factory of orthopaedic aids, corsets, prostheses, etc. [17]. In the early period of the clinic's activity, Dr Aleksiewicz performed only minor surgeries and used physical therapies and orthopaedic aids. Nevertheless, his work was highly successful, as evidenced by further expressions of gratitude: ...For devoted therapy of the leg of our son, Tadeusz, who became wounded while defending Lviv, and saving him from an inevitable amputation as well as for skilful use of massage and orthopaedic gymnastics, which eliminated rigidity of the leg and restored an almost normal range of movement, sincerely and truly grateful, Władysław and Fryderyka Turek... [18].*

In the following years, Dr Aleksiewicz changed the name of his centre to “Orthopaedic Clinic and

Ryc. 7. Gabinet Zanderowski w Prywatnej Lecznicy Ortopedycznej dr. J. Aleksiewicza przy ul. Friedrichów 2 we Lwowie

Fig. 7. Zanderowski consulting-room in the J. Aleksiewicz Private Orthopedic Clinic at Friedrichów 2 Street in Lvov

Ryc. 8. Karta zabiegowa z Lecznicy ortopedycznej dra J. Aleksiewicza we Lwowie, (zbiory rodziny J. Aleksiewicza)

Fig. 8. Treatment card from the J. Aleksiewicz Private Orthopedic Clinic in Lviv from J. Aleksiewicz (PhD) family's archives

rze i prawdziwie wdzięczni, Władysław i Fryderyka Turek... [18].

W kolejnych latach dr Aleksiewicz zmienił nazwę prowadzonego przez siebie ośrodka na: „Lecznicę Ortopedyczną i Fabrykę aparatów ortopedycznych i protez” [19]. Rozszerzył swoją działalność o „Sanatorium dla Chorych Leżących”, zbudował aseptyczną salę operacyjną oraz kupił aparaty do mechanoterapii w niemieckiej firmie Rossel Schwarz & Company z Wiesbaden za kwotę 120 000 zł. Poczynione inwestycje pozwoliły mu na przyjmowanie chorych na pobyt stały, wykonywanie zabiegów ortopedycznych oraz na prowadzenie szerokiego wachlarza zabiegów fizjoterapeutycznych (Ryc. 8). Za pobyt w Prywatnej Klinice Ortopedycznej we Lwowie obowiązywały stałe opłaty w zależności od świadczonych usług. Wynosiły one 10, 20 i 25 zł dziennie. Rozszerzono również rodzaje leczonych chorób o:...*zwinięcia stawu biodrowego, nóżki szpotawe. Choroby na tle przemiany materji jak: otyłość, gicht, skaza moczanowa. Choroby nerwów, porażenia i niedowład*... [20].

Na uwagę zasługuje działalność naukowa dr. Aleksiewicza. W 1928 r. wchodzi w skład założycieli Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego, jest członkiem redakcji „Chirurgii Narządów Ruchu i Ortopedii Polskiej”, stałym współpracownikiem redakcji „Przeglą-

Factory of orthopaedic aids and prostheses” [19]. He extended his activity by “Sanatorium for Bed-Ridden Patients”, added an aseptic operating room and purchased equipment for mechanotherapy from a German company called Rossel Schwarz & Co. from Wiesbaden for 120,000 zlotys. The investments enabled him to admit patients for permanent residence and perform orthopaedic procedures and a wide range of physiotherapeutic treatments (Fig. 8). Hospitalisation in the Private Orthopaedic Clinic in Lviv was charged at set amounts of 10, 20 or 25 zlotys a day, depending on the therapy rendered. The scope of conditions treated at the clinic was also extended to include ...*dislocation of the hip, varus feet. Metabolic conditions such as obesity, gout, uric acid diathesis. Nerve disorders, paralyses and pareses...* [20].

Dr Aleksiewicz’s scientific activity also deserves attention. In 1928, he became a founding member of the Polish Society of Orthopaedics; he was also a member of the editorial team of “Chirurgia Narządów Ruchu I Ortopedia Polska” (“Surgery of Locomotor System and Polish Orthopaedics”), a regular collaborator of „Przegląd Zdrojowo-Kąpielowy” (Spa and Bath Magazine) and an actively participant in conventions of the Polish Society of Orthopaedics and the Polish Society of Balneology.

du Zdrojowo-Kąpielowego”, aktywnie uczestniczy w zjazdach Polskiego Towarzystwa Ortopedycznego oraz Polskiego Towarzystwa Balneologicznego.

W roku 1921 dr Aleksiewicz przyjął stanowisko Naczelnego Lekarza Komisji Uzdrowiskowej w Iwoniczu zaproponowane przez właścicieli zdroju – Józefa i Emmę hr. Załuskich. Od tego czasu w okresie jesiennno-zimowym pracował we Lwowie, a w sezonie letnim-kąpielowym w Iwoniczu. Interesował się szczególnie leczeniem gruźlicy kostno-stawowej. W celu poznania najnowszych sposobów leczenia tego rodzaju schorzeń odbył kilka zagranicznych podróży naukowych. Po wybudowaniu w 1930 r. w Iwoniczu własnego sanatorium „Sanato”, na stałe opuścił Lwów.

PODSUMOWANIE

Dr Aleksiewicz w trakcie studiów i pracy w Klinice Chirurgicznej Uniwersytetu Lwowskiego nauczył się od swoich nauczycieli: prof. Rydygiera, prof. Schramma, doc. Gabryszewskiego nowoczesnej ortopedii i rehabilitacji. Swoją wiedzę teoretyczną pogłębił w trakcie licznych zagranicznych podróży naukowych. I wojna światowa i służba w szpitalach wojskowych pozwoliła mu zdobyć ogromne doświadczenia praktyczne. Pozyskaną w ten sposób wiedzę i umiejętności przeniósł na grunt polski, organizując w Domu Inwalidy we Lwowie w 1919 r. szpital chirurgiczno-ortopedyczny z wytwórnią protez oraz oddział dla 200 ociemniałych inwalidów wraz z fabryką koszykarską, szczotkarską, kursem masażu i pisania na maszynie. W 1919 r. otworzył również prywatną lecznicę ortopedyczną we Lwowie. Należy do grona prekursorów ortopedii oraz rehabilitacji leczniczej i zawodowej w Polsce. Jego działalność na terenie Lwowa w latach 1912-1930 niewątpliwie przyczyniła się do rozwoju powstających w tym czasie nowych specjalności medycznych, ortopedii i rehabilitacji.

PIŚMIENICTWO / REFERENCES

1. Kusz D. Jubileusz 100-lecia Ortopedii Polskiej. Bez Nich nie byłoby teraźniejszości, bez nas nie będzie przyszłości. *Ortop Traumatol Rehabil* 2013; suppl. 1: 3-9.
2. Jandziś S. Antoni Gabryszewski prekursorem ortopedii i rehabilitacji w Polsce. *Ortop Traumatol Rehabil* 2014; 5(16): 545-53.
3. Czupryna A, Orzeł-Nowak A. Ludwik Rydygier życie i dzieło. Kraków: Aureus; 2005. p. 131.
4. Sokół S. Ludwik Rydygier (1850–1920). Warszawa: PZWŁ; 1961. p. 74.
5. Bross W, Jacyna-Onyszkiewicz T. Lwowska szkoła chirurgiczna. Polski Przegląd Chirurgiczny 1960; 8-9: 743-54.
6. Aleksiewicz J. Memoriał w sprawie Sanatorium „Sanato” (maszynopis) z 18 grudnia 1950 r. Ze zbiorów Rodziny.
7. Podanie do c. k. Wysokiego Namiestnictwa we Lwowie w sprawie powołania kursów dla masażystów i masażystek zawodowych z dnia 8 września 1913 r. Ze zbiorów Rodziny.
8. Piątkowski S. Dr. Med. Józef Aleksiewicz (1884–1957) wspomnienie pośmiertne. *Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska* 1958; 3: 205-7.
9. Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie. Sygn. I. 350.30 Szpital Wojska Polskiego na Technice – Lwów.
10. Gazeta Poranna, Lwów 1919; 84: 4.
11. Aleksiewicz J. Historia Szpitala Chirurgicznego-Ortopedycznego i Fabryki Protez we Lwowie (maszynopis). Ze zbiorów Rodziny.

In 1921, Dr Aleksiewicz accepted the position of the Chief Doctor of the Spa Commission in Iwonicz, offered to him by the spa owners, Count Józef and Emma Załuski. From that time on, he worked in Lviv in the autumn and winter and in Iwonicz in the summer season. He was predominantly interested in treatment of bone and joint tuberculosis. In order to study the latest approaches to therapy of this condition, he went on several academic journeys. In 1930, he built his own sanatorium, called “Sanato”, in Iwonicz and left Lviv permanently.

CONCLUSION

At the time of his study and work at the Clinic of Surgery of Lviv University, Dr Aleksiewicz learnt modern orthopaedics and rehabilitation from his mentors: Prof. Rydygier, Prof. Schramm, Dr Gabryszewski. He broadened his theoretical knowledge during numerous foreign academic journeys. World War I and service in military hospitals provided him with immense practical experience. He applied the knowledge and skills in Poland, organising an orthopaedic hospital with a factory of prostheses and a 200-bed division for the visually impaired with a basket- and comb-making workshops as well as massage and typing courses at the Disabled House in Lviv in 1919. In the same year he also opened a private orthopaedic clinic in Lviv. Dr Aleksiewicz was a pioneer of orthopaedics and therapeutic and occupational rehabilitation in Poland. His activity in Lviv in 1912-1930 undoubtedly contributed to development of orthopaedics and rehabilitation, which were new medical specialties at the time.

12. Aleksiewicz J. Leczenie złamań kości udowych za pomocą grotu Steinmanna. Polska Gazeta Lekarska, Lwów 1926; 29-30: 569-75.
13. Gazeta Poranna, Lwów 1919; 4909: 9.
14. Kurier Lwowski, Lwów 1919; 299: 8.
15. Jandziś S, Migala M. Rys historyczny rozwoju rehabilitacji w Polsce i na świecie. Opole: Instytut Śląski; 2015. p. 88.
16. Słowo Polskie, Lwów 1916; 462: 4.
17. Kurier Lwowski, Lwów 1919; 299: 6.
18. Słowo Polskie, Lwów 1919; 512: 4.
19. Higiena Ciała i Sport, Lwów 1926; 16: 2.
20. Regulamin porządku domowego i cennik za świadczenia w Prywatnej Klinice Ortopedyckiej i Lecznicy dra. Józefa Aleksiewicza we Lwowie (maszynopis). Ze zbiorów Rodziny.

Liczba słów/Word count: 5954

Tabele/Tables: 0

Ryciny/Figures: 8

Piśmiennictwo/References: 20

Adres do korespondencji / Address for correspondence

dr Sławomir Jandziś

*Instytut Fizjoterapii UR
35-205 Rzeszów ul. Warszawska 26a, tel. 504-068-500, e-mail: jandziss@o2.pl*

Otrzymano / Received

Zaakceptowano / Accepted

16.02.2016 r.

18.04.2016 r.